

ECONOMY AND WRITING SYSTEMS

Copyright © 2026 the Author/s
Peer review method: Double-Blind
Accepted: January 21, 2026
Published: February 15, 2026
Original scientific article
DOI suffix: 10.36962/NEC21012026-12

Gia Kvashilava

Professor, PhD in Mathematics, PhD in Economics,
Caucasus International University,
President of the Academy of Phasis,
ORCID ID: 0000-0002-8511-0203
E-mail: gia.kvashilava@tsu.ge

THE NEW ECONOMIST / სხვადასხვა ეკონომიკური

ABSTRACT

The paper examines economic activities (the production, distribution, exchange, and accounting of goods) and writing systems during the Bronze Age, primarily in the Colchian-Minoan cultural context. According to the oldest Hellenic sources, such as Apollonius of Rhodes, Strabo, Clement of Alexandria, and others, the *Corybantes* – priest-deities originating from Colchis – are considered the discoverers of bronze and iron processing, writing, music, and arithmetic. They created sacred *cyrbeis* – inscriptions carved on clay, copper, or wooden plates – which contained laws, religious rules, and geographical information (roads, borders).

In this work, the author demonstrates that the Cretan hieroglyphic (CH) and Linear A (LA) inscriptions, dated to the 20th–15th centuries BC, represent economic documents written in the Proto-Kartvelian-Colchian language. These inscriptions describe income and expenditure accounts, trade transactions, personnel records, toponyms, ethnonyms, agricultural products (barley, wheat, olives, grapes, flax, etc.), domestic animals, vessels, as well as the decimal counting system, arithmetic operations (addition – “kuro”, subtraction – “kiro”), and metrological units.

Writing systems (LA, and later LB) emerged from economic necessity – for the census of the population, taxation, storage, and distribution management. They contributed to the development of production, trade, and taxation mechanisms in Minoan Crete, the Mediterranean basin, and the Black Sea region. The author of the paper connects this tradition with the linear signs discovered on the territory of Georgia and suggests that the origins of Georgian writing should be sought in the distant past in Asia Minor and Crete.

Keywords: economic accounting, CH and LA writing systems, Proto-Kartvelian-Colchian language, *cyrbeis*, *Corybantes*.

REFERENCES:

<p>1. Amiranashvili Sh. (1961). At the Cradle of Georgian Culture. Newspaper “Komunisti”, 1961, №273, 2.XII (in Georgian).</p> <p>2. Chadwick, J. 1976. <i>The Mycenaean World</i>. New York: Cambridge University Press.</p> <p>3. Gamkrelidze, Th. V., and Ivanov, V. V. 1995. <i>Indo-European and the Indo-Europeans: A Reconstruction and Historical Analysis of a Proto-Language and a Proto-Culture, Part I</i>. New York: Mouton de Gruyter.</p> <p>4. Fähnrich, H. 2013. <i>Die ältesten georgischen In-</i></p>	<p><i>schriften</i>. Leiden: Brill.</p> <p>5. Javakhishvili I. 1949. <i>The Purpose, Sources and Methods of History in the Past and Now; Georgian Paleography</i>, Book III, Part I. Tbilisi: Tbilisi State University Press (in Georgian).</p> <p>6. Kauhchishvili, T. 1975. <i>Herodotus, History</i>, Vol. 1. Tbilisi: Tbilisi University Press (in Georgian)</p> <p>7. Kvashilava, G., 2011. Decipherment of the Inscriptions of Linear A and its Related Scripts in the Proto-Kartvelian-Colchian Language. <i>Studies in History and Ethnology</i>, Vol. XIII, Ivane Javakhishvili Institute of</p>
---	---

History and Ethnology, Tbilisi, 2011, 227–310.

8. Kvashilava, G., 2014a. On Deciphering the Linear A Script Tablet HT 35 (HM 24). *Kartvelology*, N2, Ilia State University Press, Tbilisi, 2014, 116–118.

9. Kvashilava, G., 2014b. On Reading the Vessel Name – KA-TI of Linear A Inscription on Tablet HT 63 (HM 57). *Kartvelology*, N2, Ilia State University Press, Tbilisi, 2014, 118–130.

10. Kvashilava, G., 2014c. On Reading and Identifying the Vessel Name KA-DI of Linear A Clay Tablets ZA 4 and ZA 15. *Kartvelology*, N3, Ilia State University Press, Tbilisi, 2014, 37–45.

11. Kvashilava G. 2015. “Aea”, “Aeaea”, “Aeëtes” and “Colchis” in Written Monuments. Scientific Journal *Kartvelology*, №4, Ilia State University Press, Tbilisi, 2015, 5–18 (in Georgian).

12. Kvashilava G. 2016. On Phaistos, Hephaestos, Phustis and Phasis. Scientific Journal *Kartvelology*, №1–2, Ilia State University Press, Tbilisi, 2016, 15–43 (in Georgian).

13. Kvashilava G. 2017a. On the Decipherment of the Inscription on the Dablagomi Jar Found in Georgia and the Oldest Linear Sign on the Jumi Stone. Scientific Journal *Kartvelology*, №4, Ilia State University, Academician Giorgi Tsereteli Institute of Oriental Studies, 50–66 (in Georgian).

14. Kvashilava G. 2017b. Reading of the Linear A Class Inscriptions on the ZA Zb 3 Pithos and the HT 21 (HM 28) Clay Tablet in the Common Georgian Language. Scientific Journal *Kartvelology*, №5, Ilia State University Press, Tbilisi, 2017, 20–30 (in Georgian).

15. Kvashilava, G. 2017c. On Decipherment of the Inscriptions of Linear A in the Common Kartvelian Language. *The 2nd Academic International Conference on Social Sciences and Humanities: AICSSH, Cambridge Conference Proceedings*, May 22–24, 2017, University of Cambridge: FLE Learning, 65–73.

16. Kvashilava, G. 2017d. On the Decipherment of Linear A Inscriptions in the Common Colchian Language: Mathematics. *International Science and Technology Conference (ISTEC 2017 America) Proceedings*,

Harvard University, August 16–18, Cambridge, MA, USA, 856–864.

17. Kvashilava, G., 2018. *On Decipherment of the Inscriptions of Linear A in the Common Kartvelian Language: qa-pa₃ – a Vessel for Liquid. Proceedings Book. International Science and Technology Conference*, Paris, France, 18–20 July, 2018, 451–462.

18. Kvashilava, G., 2019a. On Decipherment of the Inscriptions of Linear A in the Common Kartvelian Language: ku-ro and ki-ro. *ATINER's Conference Paper Proceedings Series*. Athens Institute for Education and Research, Athens, 1–22.

19. Kvashilava G. 2019b. On the Reading of Proto-Georgian Written Monuments – Linear Inscriptions (Brief Material, Results). Scientific Journal *Kartvelology*, №2, Ilia State University, Academician Giorgi Tsereteli Institute of Oriental Studies, 5–19 (in Georgian).

20. Kvashilava G. 2021. Reading of the Linear A Class Form MI-TA. Scientific Journal *Issues of Linguistics – 2020*, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Press, 2021, 44–56 (in Georgian).

21. Kvashilava, G., 2024, On Decipherment of the Inscriptions of Linear A in the Common Kartvelian Language (7), *Issues of Linguistics – 2023*, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Press, Tbilisi, 73–88.

22. Licheli V. 1989. Dablagomi Letters-Signs. *Bulletin of the Academy of Sciences of the Georgian SSR, Series of History, Archaeology, Ethnography and Art History*, №4, 30–43 (in Georgian).

23. Licheli V. 2001. Issues of Colchian and Iberian Culture (4th–1st centuries BC). *Journal of the Center for Archaeological Research of the Georgian Academy of Sciences*, 3–61; 71–97 (in Georgian).

24. Urushadze A. 1964. *Ancient Colchis in the Argonauts' Legend*. Tbilisi: Tbilisi University Press (in Georgian).

25. Ventris, M., and Chadwick, J. 1973. *Documents in Mycenaean Greek: Three Hundred Selected Tablets from Knossos, Pylos and Mycenae with Introduction Commentary and Vocabulary*. Cambridge: Cambridge University Press.

ეკონომიკა და წერიტი სისტემები

გია კვაშილავა

პროფესორი, მათემატიკის დოქტორი,
ეკონომიკის დოქტორი,
კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი
ფაზისის აკადემიის პრეზიდენტი,
ORCID ID: 0000-0002-8511-0203
E-mail: gia.kvashilava@tsu.ge

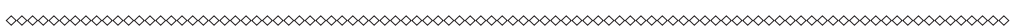
აბსტრაქტი

შრომაში განიხილულია ეკონომიკური საქმიანობა (საქონლის წარმოება, განაწილება, გაცვლა და აღრიცხვა) და წერიტი სისტემები ბრინჯაოს ხანაში, ძირითადად კოლხურ-მინოსურ კულტურულ კონტექსტში. უძველესი ელინური წყაროების, მაგ., აპოლონიუს როდოსელის, სტრაბონის, კლიმენტ ალექსანდრიელისა და სხვათა მიხედვით, კორიბანტები – კოლხეთიდან წარმოშობილი ქურუმ-ღვთაებები – ითვლებიან ბრინჯაოსა და რკინის დამუშავების, დამწერლობის, მუსიკისა და არითმეტიკის აღმომჩენებად. ისინი ქმნიდნენ საკრალურ კვირბებს – თიხის, სპილენძის ან ხის ფირფიტებზე ამოკვეთილ წარწერებს, რომლებიც შეიცავდა კანონებს, რელიგიურ წესებსა და გეოგრაფიულ ცნობებს (გზები, საზღვრები).

შრომაში ავტორი აჩვენებს, რომ კრეტული იეროგლიფური (CH) და A კლასის ხაზოვანი (LA) წარწერები, რომლებიც დათარიღებულია ძვ. წ. XX–XV საუკუნეებით, წარმოადგენს პროტოქართველურ-კოლხურ ენაზე შესრულებულ ეკონომიკურ დოკუმენტებს. ამ წარწერებში აღწერილია შემოსავლისა და გასავლის ანგარიშები, სავაჭრო გარიგებები, პერსონალის აღრიცხვა, ტოპონიმები, ეთნონიმები, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტები (ქერი, ხორბალი, ზეთისხილი, ვაზი, სელი და სხვა), შინაური ცხოველები, ჭურჭელი, აგრეთვე თვლის ათობითი სისტემა, არითმეტიკული ოპერაციები (შეკრება – „კურო“, გამოკლება – „კირო“) და მეტროლოგიური ერთეულები.

წერიტი სისტემები (LA, შემდგომ LB) წარმოიშვა ეკონომიკური საჭიროებიდან – მოსახლეობის აღწერის, დაბეგვრის, შენახვისა და განაწილების მართვისთვის. ისინი ხელს უწყობდა წარმოების, ვაჭრობისა და სავადასახადო მექანიზმების განვითარებას მინოსურ ხანის კრეტაზე, ხმელთაშუა ზღვის აუზსა და შავი ზღვისპირეთში. შრომის ავტორი აკავშირებს ამ ტრადიციას საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილ ხაზოვან ნიშნებთან და მიიჩნევს, რომ ქართული დამწერლობის საწყისები შორეულ წარსულში მცირე აზიასა და კრეტაზე უნდა ვეძებოთ.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური აღრიცხვა, CH და LA წერიტი სისტემები, პროტოქართველურ-კოლხური ენა, კვირბები, კორიბანტები.

უძველეს ელინურ წერილობით წყაროებში მრავალი ცნობა მოიპოვება ბრინჯაოს ხანის ეკონომიკისა და წერიტი სისტემების შესახებ. ამ მხრივ სტრაბონი (Strabo X.3.19) წერდა, რომ მეტალურგიისა და მჭედლობის მფარველი ღვთაებები – კორიბანტები, ათენასა და ჰელიოსის (მზის ღმერთის) ვაჟიშვილები და აია-კოლხეთის მეფის, აიეტის ნახევარძმები კრეტაზე, ეგეაზე, სამოთრაკეზე, ეგეოსის ზღვის სხვა კუნძულებსა და ფრიგიასში (მცირე აზიის შუაგულში) კოლხეთიდან იყვნენ მოსულნი. წმინდა კლიმენტ ალექსანდრიელის მოსაზრების მიხედვით, ქურუმ-ღვთაებებმა – დაქტილებმა, იგივე კორიბანტებმა პირველებმა გამოადნეს ბრინჯაო, აღმოაჩინეს რკინა და მათი დამუშავების

ხელოვნება, შექმნეს დამწერლობა და მუსიკის რიტმი. ზოგიერთი მითის მიხედვით, მათ საფუძველი ჩაუყარეს არითმეტიკასაც (Kvashilava 2014d, 16).

თეოპომპოს ქიოსელის, თეოფრასტოს ერესოსელის, აპოლოდოროს ათენელის, წმინდა ფოტიოსის, სვიდას ლექსიკონისა და სხვათა წერილობითი ძეგლების მიხედვით, კოლხმა ქურუმებმა, კორიბანტებმა (იგივე კაბირებმა) კვირბები – საკრალური, სასულიერო სახის წარწერები შექმნეს. კვირბებზე იწერებოდა კანონები და რელიგიური თაყვანისცემისა და წეს-ჩვეულებების შესახებ ტექსტები. კრატინოსის, ლისიასის, პლატონის, არისტოტელეს, ტიმეოსის, აპოლონიოს როდოსელის, ძენობიოსის, ნონუსის, აგათია სქოლასტიკოსის, კომეტასისა და

THE NEW ECONOMIST / ახალი ეკონომისტი

სხვათა ცნობების მიხედვით, ეს წარწერები სრულდებოდა თიხის თუ სპილენძის ფირფიტებზე, ან ხის დაფებზე, სტელებსა თუ სვეტებზე (Kvashilava 2014d, 17-19).

აპოლონიოს როდოსელი (IV.277-281) წერდა: „... [კოლხებს] შემონახული აქვთ თავიანთ მამათა ნაწერები, ამოკვეთილი კვირბებზე, რომლებზედაც ირგვლივ, ყოველ მხარეს, მოგზაურთათვის აღნიშნულია ზღვისა და ხმელეთის ყველა გზა და საზღვარი“. აპოლონიოს როდოსელის ამ ციტატის მიხედვით, თანამედროვე გეოგრაფიის ერთ-ერთი ფუძემდებელი, კ. რიტერი წერდა, რომ კვირბები იყო ფირფიტები და მათ კოლხები იყენებდნენ (Kvashilava 2014d, 19), რომელსაც საქართველოს პატრიარქი, წმინდა კირიონ II იმონებდა: „ეს ფირფიტები [კვირბები] უდავოდ იყო ...პირველი ჩანაწერები და სავესბით შესაძლოა, რომ ისინი ჰეროდოტეს თვალწინ ჰქონოდა“ (Kvashilava 2019b, 10).

ძველი ელინური წერილობითი ძეგლებიდან ასევე ირკვევა, რომ კორიბანტებს ძველთაგანვე ჰქონდათ საიდუმლო დამწერლობა. ხარაქს პერგამონელი ამ დამწერლობას ე.წ. ხრისოგრაფიას (ელინური chrisographia), ანუ ოქროდამწერლობას (ოქროთი წერას) უწოდებდა (Kvashilava 2014d, 20). ამ ცნობას იმონებდა წმინდა ევსტათიოს თესალონიკელი „ოქროს საწმისის“ განმარტებისას და წერდა: „ოქროდამწერლობის მეთოდის გამო [ქალაქიოლკოსიდან, ელადიდან] არგოს ლაშქრობა მოეწყო“¹ (ურუშაძე 1964, 150).

ელინურ წერილობით წყაროებზე დაყრდნობით, კლასიკური ფილოლოგიის ცნობილი სპეციალისტი, ა. ურუშაძე გამოთქვამდა მოსაზრებას, რომ კოლხური (ქართული) დამწერლობა, კვირბების სახით, ქურუმთა, კორიბანტ-კაბირების (დაქტილების) წრეში უნდა შექმნილიყო (ურუშაძე 1964, 165). მისი ვარაუდით, ეს დამწერლობა ჩამოყალიბდა მცირე აზიაში (ანატოლიაში) და შემდეგ გადაიტანეს კუნძულ კრეტაზე, ან პირიქით. იგი წერდა: „ი. ჯავახიშვილი იმ აზრისა იყო, რომ ქართულ დამწერლობას სათავეები შორეულ წარსულში აქვს და რომ ის შეიქმნა ჯერ კიდევ მაშინ, როდესაც ქართველთა წინაპარი ტომები გაცილებით ვრცელ ტერიტორიებზე იყვნენ განსახლებულნი“ (ურუშაძე 1964, 148). ი. ჯავახიშვილი აღნიშნავდა: „ვფიქრობ მხოლოდ, რომ ესლა მაინც სამუდამოდ უკუგდებული უნდა

იყოს აზრი ქართული ანბანის ახ.წ. V ს.-ში გამოგონების შესახებ და უნდა განმტკიცდეს აზრი, რომ ქართული დამწერლობა გაცილებით უფრო ძველია და მისი დასაწყისი შორეულ წარსულში და მცირე აზიაში ...უნდა ვეძებოთ“ (ჯავახიშვილი 1949, 236).

ა. ურუშაძეს მიაჩნდა, რომ „სრულიადაც არ არის გამორიცხული შესაძლებლობა, რომ ქართველთა წინაპარ ტომებში არსებული უძველესი დამწერლობის ნიმუშები საბერძნეთის ტერიტორიაზეც აღმოჩნდეს“ (ურუშაძე 1964, 149, 168). ამ მხრივ იგი წერდა: „კვირბების სახით არსებული კორიბანტული – კოლხური დამწერლობა, სრულიად შესაძლებელია, ის დამწერლობა იყოს, რომელიც «მინოსური დამწერლობის» სახელითაა ცნობილი და რომელიც კრეტის გაუშიფრავ ფირფიტებზეა დაცული“ (ურუშაძე 1964, 166). ზემოთქმულის საფუძველზე, ა.ურუშაძის საბოლოო დასკვნა იყო შემდეგი: „«მინოსური [კვირბების] დამწერლობის» მომავალ კვლევა-ძიებაში პელასგურისა და მცირე აზიის ძველი ენების ცოცხალი გადმონაშთის – იბერიულ-კავკასიური ენების ჩართვაში შეიძლება საქმე წარმატებით დაავიკრიგვინოს“ (ურუშაძე 1964, 168, 114, 115).

მინოსური დამწერლობით შესრულებული წარწერები (იგივე კვირბები), 1866-1990 წწ.-ში კუნძულ კრეტის ცენტრალურ და აღმოსავლეთ რეგიონებში, ეგეოსის ზღვის კუნძულებზე – კითერასა და სამოთრაკეზე აღმოაჩინეს. ეს იყო 335 ცალი კრეტული იეროგლიფური წარწერა, რომლებიც დათარიღებულია ძვ.წ. 2050-1425 წწ.-ით. 1900-1983 წწ.-ში კუნძულ კრეტაზე არქეოლოგებმა (ა.ევანსმა, დ. ჰოგარტმა, ლ. პერნიემ, ფ. ჰალბერმა, რ. პარიბენიმ, ნ. პლატონმა და სხვებმა) გათხრებისას უძველეს საცავ შენობა-ნაგებობებში აღმოაჩინეს 9000-მდე საბეჭდავი, A კლასის ხაზოვანი (LA) მარცვლოვანი დამწერლობებით შესრულებული თიხის ფირფიტები, სადღესასწაულო ორპირა ცულები, თიხისა და ქვის ჭურჭელი, სარიტუალო მაგიდები, ოქროსა და ვერცხლის თმის ქინძისთავეები, ოქროს ბეჭდები, ბრინჯაოს თასები და სხვა ნივთები – სულ 1482 ცალი, რომლებიც დათარიღებულია ძვ.წ. 1950-1425 წწ.-ით. LA წარწერები კუნძულ კრეტისა და კუნძულ თერას გარდა, აგრეთვე გამოვლინდა ეგეოსის-ზღვისპირეთის სხვა ადგილებშიც (Chadwick 1976, 4), ბულგარეთში, პალესტინასა და საქართველოში

1 „პ. ინგოროყვა და შ. ნუცუბიძე აგრეთვე გამოთქვამდნენ მოსაზრებას, რომ ძველბერძნულ წყაროებში დადასტურებული «ოქროდამწერლობა» იყო წერის განსაკუთრებული და სპეციფიკური ხელოვნება, რომელიც კოლხეთში გამოიყენებოდა. მათი აზრით, მისი შესრულების წესები აღწერილი იყო «ოქროს საწმისზე» – ვერძის ტყავზე და ძვ.წ. 1350-1300 წწ.-ში არგონავტებმა სწორედ ამ მეტად მნიშვნელოვანი კოლხური ხელოვნების შესათვისებლად იმოგზაურეს საბერძნეთიდან «ოქრომრავალ კოლხეთში»“ (კვაშილავა 2014, 20).

(Kvashilava 2017a, 54–62). სწავლულები აღნიშნავენ, რომ ძვ.წ. IV ს.შიც კი კრეტის აღმოსავლეთ ნაწილში, ლასითის რეგიონში არაბერძენი მოსახლეობის, პელასგების შთამომავალნი წარწერებს წერდნენ არაბერძნულ ენაზე (Chadwick 1976, 62).

ევროპის, ამერიკისა და რუსეთის ავტორიტეტული მეცნიერები თვლიან, რომ LA და კრეტული იეროგლიფური წარწერების შემქმნელმა მინოსელმა ხალხმა ადრებრინჯაოს ხანაში ეგეოსის-ზღვისპირეთში დააფუძნა პირველი ევროპული კულტურა და ცივილიზაცია. მეცნიერები (ა. ევანსი, მ. ვენტრისი, ჯ. ჩედვიკი, ა.მორპურგო-დევისი, ს. ლურიე, ვ. ისტრინი, თ. გამყრელიძე, ვ. ივანოვი, თ.ყაუხჩიშვილი, რ. გორდეზიანი, ნ. შენგელაია და სხვები) ხაზგასმით აღნიშნავენ, რომ ამ წარწერების ენა არაინდოევროპულია და არასემიტური (Kvashilava 2014d, 21). ამ მხრივ ა. ურუშაძე წერდა: „როცა კრეტის წარწერები შეიქმნა, მცირე აზია, კუნძული კრეტა და ხმელთაშუა ზღვის მრავალი სხვა პუნქტი არაელინური – პელასგურ-კოლხური [მაგ., მაკრელების, დოლიონების, ლელეგებისა და სხვა] მოსახლეობის სამკვიდრებელი იყო. კრეტის უძველეს მოსახლეობაში კოლხურ ტომებს დიდი ადგილი უნდა სჭეროდათ. ქართველურ ტომებს, რომელთა მემკვიდრეობითი კავშირი წინა აზიის უძველეს მოსახლეობასთან თითქმის ყველა დარგშია გამოჩვენებული, მრავალი ძაფი აკავშირებს უძველესი კულტურის ისეთ კერასთან, როგორც კუნძული კრეტა იყო. თქმულება კოლხთა და კორინთელთა გამგებელ აიეტიზეც პელასგურ-კოლხურ სამყაროს მჭიდროდ აკავშირებს კრეტას: კრეტის ლეგენდარული მეფის – მინოსის მეუღლე, პასიფაე ჰელიოსის ასულია; იგი აია-კოლხეთის მეფის – აიეტისა და აიაიელი კირკეს¹ და, მედეას მამიდა და არიადნეს დედაა“ (ურუშაძე 1964, 166).

ზემოთქმული მოსაზრებების საფუძველზე, 1996 წლიდან სავსებით ბუნებრივად გავიჩინა იდეა, რომ გვეცადა A კლასის ხაზოვანი (LA) და კრეტული იეროგლიფური წარწერების გაშიფვრა. ეს წარწერები ჩვენ მიერ ამოკითხულია საერთოქართველურ (პროტოქართველურ-კოლხურ) ენაზე (Kvashilava 2011, Kvashilava 2014a, Kvashilava 2014b, Kvashilava 2014c, Kvashilava 2015, Kvashilava 2016, Kvashilava 2017a, Kvashilava 2017b, Kvashilava 2017c, Kvashilava 2017d, Kvashilava 2018, Kvashilava 2019a, Kvashilava 2019b, Kvashilava 2021, Kvashilava 2024), რისთვისაც გამოყენებულია ცნობილ ენა-

თმეცნიერთა (ა. ჩიქობავას, გ. კლიმოვის, კ.შმიდტის, თ. გამყრელიძის, გ. მაჭავარიანის, ჰ. ფენრიხის, ზ. სარჯველაძის, რ.ბეეკესის, მ. ჩუხუასა და სხვათა) შრომები.

ამ წარწერებში მოცემულია: შემოსავლისა და გასავლის ანგარიშები, სავაჭრო გარიგებები, ფერმერთა, მწყემსთა, ხელოსანთა, ვაჭართა და მუშათა სახელების აღწერა-აღრიცხვა, ტოპონიმები, ეთნონიმები, საოჯახო და საკულტო დანიშნულების ჭურჭელი, სასოფლო-სამეურნეო ცენტრებიდან მიღებული საკვები მარცვლეული კულტურები (ქერი, ხორბალი), მცენარეული პროდუქტები (ზეთისხილი, ვაზი, ლეღვი, სელი, სანელებლები, პიტნა), პურეული (პური, ფქვილი), შინაური ცხოველები (ხარი ანუ გამწვევი ძალა, ძროხა, თხა, ცხვარი, ღორი, ცხენი, ვირი), აგრეთვე მატყლი, ტყავი, ქსოვილი და სხვა. რა თქმა უნდა, ტექსტებში მითითებული არაა ვერცხლის ან ოქროს ფული, როგორც საქონელმომოქცევის საშუალება. ყველა საქონელი ცალ-ცალკეა ჩამოთვლილი და არ ფიქსირდება საქონლის ურთიერთგაცვლა. ამ წარწერებში საგადასახადო საშუალებად გვხვდება მხოლოდ ნატურალური პროდუქტი, აქვე მითითებულია პროდუქტების იდეოგრამები და რიცხვითი ნიშნები, რომლებიც გამოიყენებოდა აღრიცხვა-ანგარიშის პროცესში. დანიშნულების მიხედვით, ეს ეკონომიკური წარწერები იყოფა სამეურნეო-ადმინისტრაციულ და რელიგიურ შენანიერთა საცნობარო მონაცემებად, რომლებშიც დასტურდება თვლის ათობითი სისტემა, მთელი რიცხვები, წილადი რიცხვები, არითმეტიკული მოქმედებების („შეკრებისა“ და „გამოკლების“) აღმნიშვნელი ტერმინები, სააღრიცხვო-საანგარიშო და მეტროლოგიური სისტემები (წონა, სიგრძე, ფართობი, მოცულობა). რამდენიმე თიხის ფირფიტაზე ჩამოწერილია, მაგ., კერძო პირთა სახელები, შესანიშნავი შრომის პროდუქტები, ბოლოს კი გამოყოფილი და გამოთვლილია საბოლოო ჯამი (Kvashilava 2017d, 859, 860).

კრეტულ იეროგლიფურ წარწერებში ჩვენ მიერ ამოკითხულია, მაგ., „აია“ (ტოპონიმი), „აუტი“ („აიეტი“, ანთროპონიმი); LA-ში – „ათანაი“ („ათენა“, თეონიმი); „კიტუნე“, „ტიტიკუ“, „ნადარე“, „იკუტა“ (ანთროპონიმები); „კოლხიდელი“ (ეთნონიმი); „აია“, „ქუთა“, „ლასითი“, „იდა“, „დიკიტე“ და „მაკარიტე“ (ტოპონიმები); „კურო“ („შეკრება“), „პოტოკურო“ („ფართო შეკრება“, „საბოლოო ჯამი“), „სარა“ („სრული“, „მთლიანად“, „სულ“), „კირო“ („გამო-

1 აიეტი ამბობს: „ჩვენ ... მივადნით ტირსენისის [ამჟამინდელი იტალიის, ტოსკანასა და ლაციოს რეგიონების] ნაპირს, სადაც ... ახლაც ცხოვრობს [კირკე]“ (აპოლონიოს როდოსელი, „არგონავტიკა“ III.309–313).

კლება“), „კირისი“ („კილისა“, „ნაკლისა“), „კირითი“ („ნაკლითა“); ჭურჭლის აღმნიშველი სახელები: „კატი“ („კოტო“, „კუტალი“), „კადი“ („კოდი“, „საღვინე ჭურჭელი“), „კაპაი“ („კოპე“, „საწყაო“), „კასა“ / „კასი“ („კოში“, „კასრი“), „დიდი-კასე“ („დიდი კასრი“, „ქვევრი“), „პიტა-კასე“ („პატარა კასრი“, „ქვევრი“), „პატაკე“ („ძალიან პატარა ჭურჭელი“); მცენარეების აღმნიშველი სახელები: „მითა“ („პიტნა“), „დიაი“ („ქერი“), „საუ“ („სელი“) და ა.შ. (Kvashilava 2011, Kvashilava 2014a, Kvashilava 2014b, Kvashilava 2014c, Kvashilava 2015, Kvashilava 2016, Kvashilava 2017a, Kvashilava 2017b, Kvashilava 2017c, Kvashilava 2017d, Kvashilava 2018, Kvashilava 2019a, Kvashilava 2019b, Kvashilava 2021, Kvashilava 2024).

ამ წარწერების სრული შესწავლა-გამოფერის საფუძველზე შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ 4000 წლის წინანდელმა კუნძულ კრეტაზე არსებულმა მინოსურ-კოლხურმა (პროტოქართველურმა) სახელმწიფომ ფართოდ გამოიყენა წერიტი, საბეჭდავებით ბეჭდვის, თვლის, სააღრიცხვო-საანგარიშო და მეტროლოგიური სისტემები მოსახლეობის რეგულარული აღწერის, დაბეგვრის, შემოსავლებისა და ხარჯების დოკუმენტირების, მათი შეგროვებისა და გადანაწილების, აგრეთვე სავაჭრო და სამშენებლო ოპერაციების განსახორციელებლად, რამაც მნიშვნელოვნად ხელი შეუწყო წარმოების, გაცვლისა და სავადასახადო მექანიზმების განვითარებას. ნათელია, რომ საქონლის წარმოების, განაწილების, გაცვლისა და მოხმარების პროცესმა განაპირობა მისი აუცილებელი აღრიცხვის, სამეურნეო ანგარიშწარმოებისა და ადმინისტრირების მიზნებისთვის საბეჭდავების, საბეჭდავი ბეჭდებისა და წერიტი სისტემების – კერძოდ, კრეტული იეროგლიფური და LA მარცვლოვანი დამწერლობების – შექმნა, რაც მინოსური ხანის კრეტის კულტურის ერთ-ერთ უმთავრეს მიღწევად ითვლება.

დაახლოებით ძვ.წ. 1425 წ.-ს ელინებმა მოახდინეს კუნძულ კრეტის კოლონიზაცია. ამ პერიოდში მათ არ შეუქმნიათ საკუთარი წერიტი სისტემა, არამედ თავიანთ ენაზე ეკონომიკური ანგარიშების ჩასაწერად გადმოიღეს A კლასის ხაზოვანი (LA) დამწერლობის ნიშნები, რომელთა საფუძველზე შექმნეს ე.წ. B კლასის ხაზოვანი (LB) მარცვლოვანი დამწერლობა (Gamkrelidze, Ivanov 1995, 783–784). ეს უკანასკნელი წერიტი სისტემა მათ მოარგეს თავიანთ ენას და გააუმჯობესეს ანგარიშწარმობა (Chadwick 1976, 6). LB წარწერები, რომელთა დღემდე ნაპოვნი რაოდენობა დაახლოებით 5930 ცალია, დათარიღებულია ძვ.წ. 1425–1060 წწ.-ით.

1952 წ.-ს LB წარწერები მიკენური ხანის ელინურ ენაზე ამოიკითხა დემიფრატორმა, მ. ვენტრისმა (Ventris, Chadwick 1973, xxi, xxii, xxx).

ეგეოსისზღვიპირეთში გავრცელებული კრეტული იეროგლიფები, LA და LB დამწერლობების სილაბოგრამები, აგრეთვე კნოსოსის, ფესტოსისა და მალიის მინოსური ხანის სასახლეების კედლებზე აღმოჩენილი ნიშნები უკავშირდება და სავსებით ემსგავსება საქართველოში აღმოჩენილ ხაზოვან ნიშნებსა და ცხენის დაღებს (Kvashilava 2017a, 54–57). ადგილობრივი წარმოების სხვადასხვა სახის კერამიკულ ნაწარმზე (ჭურჭელზე, ქვევრებზე, ამფორებზე, კრამიტებსა და სხვა), რომლებიც თარიღდება ძვ.წ. IV ს.-დან ახ.წ. IV ს.-მდე, დასტურდება უძველესი წერიტი ნიშნები (ლიჩელი 1989, 32, 40, 41; ლიჩელი 2001, 5, 6, 17). ჰ. ფენრიხი (Fährnich 2013, 221) იმონებს ვ. ლიჩელის მოსაზრებას, რომლის თანახმადაც, მცხეთაში, ვანსა და სხვა ადგილებში აღმოჩენილ კერამიკულ ნაწარმზე აღბეჭდილი ნიშნები წერიტი ნიშნებია, რომლითაც ქართველები მრგვლოვანამდე წერდნენ. შ. ამირანაშვილი ფიქრობდა, რომ „ქართული დამწერლობა გაცილებით უფრო ძველია და მისი დასაწყისი ჩვენი ქვეყნის შორეულ წარსულში უნდა ვეძებოთ“ (ამირანაშვილი 1961). ჩვენი აზრით, შორეულ წარსულში ქართული დამწერლობის არსებობის ამ ვარაუდს ამაგრებს არქეოლოგიური გათხრებისას გამოვლენილი წარწერები, რომლებიც თარიღდება დაახლოებით ძვ.წ. XXXII ს.-დან III ს.-ის ჩათვლით.

ჰ. ფენრიხი (Fährnich 2013, 232) წერს: „[საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილი 80-ზე მეტი წერიტი] ნიშნები თავისი ფორმით მოგვაგონებენ ხმელთაშუაზღვისპირეთის სივრცეში გავრცელებულ ... მარცვლოვან დამწერლობას. გვიანდელ ბრინჯაოს ხანაში დასტურდება, რომ ქართველები სამხრეთ-დასავლეთით გაცილებით ვრცელ ტერიტორიაზე სახლობდნენ და ინტენსიური კონტაქტი ჰქონდათ ხმელთაშუა ზღვის დანარჩენ ხალხებთან. ... ქართველებმა ხმელთაშუა ზღვის არეალიდან ... [LA] მარცვლოვანი დამწერლობა – თავიანთი პირველი წერიტი სისტემა – საქართველოს არეალში განავრცეს და სხვადასხვა ფუნქციით თუ დანიშნულებით იყენებდნენ კერამიკულ ნაწარმზე (ჭურჭელზე, კრამიტებზე, დასაკრძალავ ქვევრებზე). ალექსანდრე მაკედონელის ლაშქრობებმა ქართველები უფრო მეტად მოაქცია ელინური გავლენის ქვეშ. ფარნავაზის დროს ამან ბიძგი მისცა დამწერლობის რეფორმას: ძველი მარცვლოვანი დამწერლობიდან ახალ ანბანურ დამწერლობაზე – მრგვლოვანზე

THE NEW ECONOMIST / ახალი ეკონომისტი

გადასვლას. მრავალი საუკუნის განმავლობაში ორივე ქართული დამწერლობითი სისტემა გვერდი-გვერდ თანაარსებობდა. ქოთნებისა და კრამიტების გამოწვევის ოსტატები მარცვლოვან დამწერლობას ძირითადად იყენებდნენ კრამიტებსა და თიხის ნაწარმზე. გაქრისტიანებით საბოლოოდ დამკვიდრდა ანბანური მრგვლოვანი დამწერლობა“ (Kvashilava 2017a, 52-54).

საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილი მარცვლოვანი ხაზოვანი ნიშნებით შესრულებული უძველესი წარწერები, რომელიც მოცემულია თიხის დოქზე, თიხის კვირისტავზე, საბეჭდავსა და სხვა მასალაზე, ჩვენ მიერ, შესაბამისად, გაშიფრულია, მაგ., სიტყვა „კოლხეთისი“ (?); ანთროპომიმები „ტეკუსიკა“ / „ტეკუსიკე“ და „ტოია“; ჭურჭლის სახელწოდებები „კასა“ / „კადა“ – „კასრი“, „კოდი“ (Kvashilava 2017a, 58-62; Kvashilava 2019b, 15).

აღნიშნული ფაქტებიდან გამომდინარე ჩანს, რომ საქართველოს ტერიტორიაზე მოსახლე უძველეს ადგილობრივ ტომებს ჰქონდათ მარცვლოვანი ხაზოვანი დამწერლობა, რომელსაც ისინი იყენებდნენ ეკონომიკური, პოლიტიკური და კულტურული ურთიერთობების პროცესში¹.

მინოსური კრეტისა და მიკენის კულტურების დაცემის შემდეგ LA და LB მარცვლოვანი დამწერლობები ხმელთაშუაზღვისპირეთსა და შავი ზღვისპირეთში თანდათანობით დავიწყებას მიეცა.

დაახლოებით ძვ.წ. XII ს.-ის შემდეგ ფინიკიელი ვაჭრები წერდნენ 22 კონსონანტური (თანხმოვნითი) დამწერლობის ნიშნით, რომლებიც ცალკეულ ბგერებს გადმოცემდა. ეს წერიტი სისტემა სავაჭრო ჩანაწერების გასაკეთებლად უფრო მარტივი და ქმედითი იყო, ვიდრე მარცვლოვანი დამწერლობის ნიშნები.

1929 წ.-ს ფინიკიელთა ერთ-ერთ პორტ-ქალაქში, უგარიტში (ახლანდელი სირიის ტერიტორიაზე) არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოჩნდა თიხის ფირფიტები, რომლებიც დაახლოებით ძვ.წ. XII ს.-ში იყო დაწერილი უგარიტული ლურსმული წერიტი სისტემით. ეს იყო 30 ნიშნისგან შემდგარი ანბანი. სპეციალისტთა მოსაზრებით, უგარიტული ლურსმული და ფინიკიური ხაზოვანი ნიშნები თითქმის ერთდროულად შეიქმნა ვაჭრების მიერ, რადგან უმარტივესი და ყველასთვის მისაწვდომი დამწერ-

ლობა საჭირო გახდა ხმელთაშუაზღვისპირეთში სავაჭრო, პოლიტიკური და კულტურული ურთიერთობების ინტენსიური განვითარების პირობებში.

დიოდორე სიცილიელის (Library of History V.74.1) ცნობის მიხედვით, ფინიკიელებს თავად არ შეუქმნიათ აღნიშნული წერიტი სისტემა, არამედ სხვებისგან გადმოიღეს და მხოლოდ ოდნავ შეცვალეს ნიშნების გრაფიკული მოხაზულობა. სპეციალისტთა (ა. გარდინერის, ა. ფალკენშტაინისა და სხვათა) მოსაზრებით, ფინიკიელებმა ეს სისტემა ეგვიპტელებისგან შეითვისეს. დაახლოებით ძვ.წ. IX-VIII სს.-ში ფინიკიელებმა მნიშვნელოვანი ეკონომიკური და კულტურული გავლენა მოახდინეს ძველ ელინებზე. დიოდორე სიცილიელის (Library of History III.67.1) მეორე ცნობით, პელასგებმა გადაიღეს ფინიკიური კონსონანტური წერიტი სისტემა, ნიშნების გრაფიკული მოხაზულობა, წერის ტექნიკა და ნიშანთა თანმიმდევრობა, ხოლო პელასგებისგან – ელინებმა. ჩვენი აზრით, მინოსური ხანის კრეტული წერიტი სისტემების ანალოგიით, პელასგებმა ფინიკიურ კონსონანტურ წერიტი სისტემას დაუმატეს ხმოვანთა აღმნიშვნელი ნიშნებიც, რითაც საფუძველი ჩაეყარა ბერძნული ანბანური დამწერლობის შემდგომ განვითარებას.

ჰეროდოტე (V.58, 59) წერდა შემდეგს: „[ევროპეს ძმა] კადმოსთან ერთად მოსულმა ფინიკიელებმა, რომელთაგანნიც იყვნენ გეფირაეები, [ელადის მხარე, ბეოტიის] ქვეყანა დაასახლეს, ბევრი სხვადასხვაგვარი ცოდნა შესძინეს ელინებს და განსაკუთრებით აღსანიშნავია მათ შორის დამწერლობა, რომელიც უნინ არ ჰქონდათ ელინებს. მე მგონია, პირველად იმ დამწერლობას ხმარობდნენ, რომელსაც იყენებდა ყველა ფინიკიელი, ხოლო დრო რომ გავიდა, ენის შეცვლასთან ერთად გამოიცვალა ასოების მოხაზულობაც. ხოლო ამ დროს მოსული ფინიკიელების ირგვლივ ქვეყნის მეტი წილი ელინთაგან ეჭირათ იონელებს. ამათ ისწავლეს ფინიკიელთაგან ასოები, მცირედ შეუცვალეს მოხაზულობა და ისე იყენებდნენ მათ, ხოლო ხმარებისას, როგორც სიმართლე მოითხოვდა, ამბობდნენ, რომ ფინიკიური დამწერლობა ეწოდებოდა, რადგანაც ფინიკიელების მიერ იყო შემოტანილი ელადში. ბერძნები ძველიდანვე წიგნებს ტყავებს უწოდებდნენ, რადგანაც ოდესღაც ჭილის ნაკლებობის გამო ისინი თხის და

1 უძველესი წერიტი ნიშნები აღმოჩენილია საქართველოს მრავალ ადგილას. ეს ადგილებია: დაბლაგომი და დაფნარი (სამტრედიის მუნიციპალიტეტი), ნოქალაქევი და ნანფიშ ჭალე (სენაკის მუნიციპალიტეტი), სუფსანატანების აუზი (სოფ. ზემო ფარცხმა, ჩოხატაურის მუნიციპალიტეტი), ვანი და მთისძირი (ვანის მუნიციპალიტეტი), უფლისციხე (გორის მუნიციპალიტეტი), სარკინე, გრძელი მინდორი, ბაგინეთი, სამთავრო, მცხეთის აკლდამა, მოგვთაქარის სამაროვანი, კარსნისხევი, არმაზისხევი, სვეტიცხოველი (მცხეთის მუნიციპალიტეტი), სვანეთი, ხევსურეთი, თუშეთი, თრუსოს ხეობა, სამცხე-ჯავახეთი, კახეთი და სხვა (Kvashilava 2019b, 13).

ცხვრის ტყავებს ხმარობდნენ სანერად. ჯერაც, ჩემს დროს, ბევრი ბარბაროსი ამისთანა ტყავზე წერს. მე თვითონ ვნახე კადემური დამწერლობა აპოლონ ისმენიელის ტაძარში, ბოჟოტიელთა [ბეოტიელთა] თებეში სამ სამფეხზე გაკეთებული. ის ძალიან ჰგავს იონიურს. ამ სამფეხთაგან ერთს ასეთი წარწერა აქვს: «ამფიტრიონის შემონირული ვარ, ტელებოებისგან მოპოვებული» (ყაუხჩიშვილი 1975, 333).

მოკლედ, ეს ცნობებია შემონახული ელინური ანბანური წერიტი სისტემის წარმოშობის შესახებ, რომელიც შემდგომ, ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და კულტურულ ურთიერთობათა განვითარების დროს, საფუძვლად დაედო ლათინურსა და ევროპის ქვეყნების დამწერლობის ნიშნების გრაფიკას.

ძველი ელინური ანბანური დამწერლობით ჩაინერა ჰომეროსის ეპიკური პოემები „ილიადა“ და „ოდისეა“, რომლებშიც დასტურდება, რომ საქონელი (ხარი, ზროხა) იყო გაცვლის საშუალება და ღირებულების საზომი ერთეული. მაგ., „ოქროს-მოსილი ქანაობდა ზედ ასი ფოჩი და თითო ფოჩი ასი ხარი ეღირებოდა“ („ილიადა“ II.449); ზევსმა გლავკოსს ჭკუა წაართვა: „ოქროს აბჯარი რვალისაში გააცვლევიან – ასზროხიანი ტიდიდს მისცა ცხრაზროხიანში“ („ილიადა“ VI.234-236). ღირებულების საზომი ერთეული ასევე ჰყოფილა რვალისა (ბრინჯაოსა) და რკინის გარკვეული წონის ნაჭრები. აქაველებმა (ელინებმა) ღვინო ლხინისთვის შეიძინეს, ზოგი – რვალ-სპილენძით, ზოგი – რკინით, ზოგი – ხარის ტყავით, ზოგი – მოზვერით, ზოგი – ტყვე მონებით („ილიადა“ VII.471-475).

„ილიადაში“ აისახა პელასგურ და ელინურ

ტომთა დაპირისპირება მცირე აზიის ადრეული კოლონიზაციის პერიოდში. მასში მოთხრობილია ამბები ძვ.წ. II ათასწლეულის ბოლოს ჩრდილოეთიდან ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე ეკონომიკურად ნაკლებად განვითარებული ელინური ტომების ჩამოსახლებისა და ეგეოსის ზღვისპირეთის ადგილობრივი მოსახლეობის უფრო მაღალი კულტურის მატარებელ ტომებთან ბრძოლების შესახებ. ელინურმა ტომებმა მოახდინეს ადგილობრივი მოსახლეობის სრული ასიმილაცია, ამ უძველესი ცივილიზაციის ათვისება და შემდგომი განვითარება.

დასკვნა

წერიტი სისტემა არის ეკონომიკური, პოლიტიკური, ინსტიტუციური და რელიგიური ორგანიზაციების მართვა-გამგეობის, საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების განვითარების უმნიშვნელოვანესი ინსტრუმენტი, რომელთა გამოყენებით ადამიანთა შორის მყარდება გარკვეული ურთიერთობები მატერიალური დოვლათის საზოგადოებრივი წარმოების პროცესში და რითაც ისინი გადასცემენ ერთმანეთს გარკვეულ ინფორმაციასა და იდეებს აღნიშნულ სფეროში მათი მიღწევების შესახებ. წერიტი სისტემა, როგორც სოციალურ-კულტურული ფენომენი, კომუნიკაციისა თუ ინფორმაციის გაცვლის სახეობა, თავდაპირველად გაჩნდა საზოგადოების განვითარების ადრეულ საფეხურებზე ეკონომიკური საქმიანობის სრულყოფა-დახვეწისა და საქონლის დათვლა-აღრიცხვის საჭიროების გამო, რაც ცივილიზაციის ისტორიაში ერთ-ერთ უდიდეს მიღწევად ითვლება.